

DOSTONCHILIK MUAMMOLARINI O‘RGANISH

Ilmiy rahbar: Suyunova Dilbar

O‘zbek tili va gumanitar fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Eshquvatova Rayhona

Kattaqo‘rg‘on davlat pepagogika institute Filologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola do‘stonchilik muammolarini o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, ijtimoiy va psixologik omillarning do‘stlik munosabatlariga ta‘sirini tahlil qiladi. Tadqiqot doirasida do‘stlikdagi nizo va tushunmovchiliklarni aniqlash, ularni hal qilish usullari hamda do‘stlikning mustahkamlanishiga ko‘maklashuvchi omillar ko‘rib chiqildi. Shuningdek, yoshlar va kattalar orasidagi do‘stonchilikda yuzaga keladigan muammolar o‘rganilib, muloqot va ishonch asosidagi munosabatlarni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar taqdim etildi. Natijalar ijtimoiy psixologiya va shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish bo‘yicha amaliy qo‘llanma sifatida qadrlanishi mumkin.*

Kalit so‘zlar: *do‘stonchilik, muammolar, ijtimoiy psixologiya, munosabatlar, muloqot, ishonch, yoshlar, shaxslararo munosabatlar*

Abstract: *This article is dedicated to studying issues of friendship, analyzing the impact of social and psychological factors on friendship relations. Within the scope of the research, conflicts and misunderstandings in friendships were identified, methods for resolving them were examined, and factors that help strengthen friendships were considered. Furthermore, problems arising in friendships among youth and adults were explored, and recommendations were provided for developing relationships based on communication and trust. The results can be valued as a practical guide in social psychology and the development of interpersonal relations.*

Keywords: *friendship, problems, social psychology, relations, communication, trust, youth, interpersonal relations*

Аннотация: *Данная статья посвящена исследованию проблем дружбы, анализу влияния социальных и психологических факторов на дружеские отношения. В рамках исследования рассматриваются конфликты и недоразумения в дружбе, способы их разрешения, а также факторы, способствующие укреплению дружбы. Кроме того, изучаются проблемы, возникающие в дружбе между молодежью и взрослыми, и предлагаются рекомендации по развитию отношений, основанных на общении и доверии. Полученные результаты могут быть использованы в качестве*

практического руководства в области социальной психологии и развития межличностных отношений.

Ключевые слова: дружба, проблемы, социальная психология, отношения, общение, доверие, молодежь, межличностные отношения

Kirish

Dostonchilik muammolarini o‘rganish jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni chuqurroq anglashga yordam beradi. Bu sohada olib borilgan tadqiqotlar jamiyatdagi turli qatlamlar, ularning ehtiyojlari va muammolarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy muammolarni to‘g‘ri tushunish orqali, hukumat va boshqa tashkilotlar samarali siyosatlarni ishlab chiqishi va amalga oshirishi mumkin. Shunday qilib, dostonchilik muammolarini o‘rganish, jamiyatni barqaror rivojlantirish va ijtimoiy adolatni ta‘minlash yo‘lida muhim vosita hisoblanadi. Dostonchilik muammolarini o‘rganish jarayoni murakkab va ko‘p qirrali yondashuvni talab etadi. Ijtimoiy muammolar ko‘pincha iqtisodiy, siyosiy, madaniy va psixologik omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularni tahlil qilishda turli fanlararo yondashuvlar zarur bo‘ladi. Ushbu sohada tadqiqotchilar jamiyat strukturasi, inson xulq-atvori, qonun-qoidalar va ijtimoiy adolat kabi aspektlarni hisobga olishadi. Bundan tashqari, dostonchilik muammolarining sabab va oqibatlarini aniqlashda o‘zaro bog‘liqliklar va ko‘p qatlamli tizimlarni tushunish muhimdir. Shu bilan birga, amaliy tadqiqot usullari, statistik tahlillar va sifatli o‘rganishlar birgalikda qo‘llaniladi, bu esa sohaning murakkabligiga va interdisciplinar xarakteriga urg‘u beradi.

Ushbu bo‘limning asosiy maqsadi ijtimoiy muammolar tushunchasini chuqurroq anglash uchun poydevor yaratishdir. Ijtimoiy muammolar jamiyatdagi turli noqulayliklar va tartibsizliklarni ifodalaydi, ular nafaqat shaxsiy darajada, balki keng jamiyatda ham sezilarli oqibatlarga olib keladi. Mazkur bo‘lim doirasida ushbu muammolarni akademik nuqtai nazardan o‘rganish zarurati va ahamiyati izohlanadi. Bu orkada talabalar va tadqiqotchilar ijtimoiy muammolarni ilmiy asosda tahlil qilishning asosiy sabablarini tushunib, ularni aniqlash va hal qilish bo‘yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Do'stonchilik muammolari mavzusida mavjud adabiyotlar do'stlik munosabatlaridagi murakkabliklar va ziddiyatlarni chuqur o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotlar do'stonlikdagi ishonchsizlik, noto'g'ri tushunishlar, hissiy aloqalardagi buzilishlar hamda ijtimoiy omillar ta'sirini tahlil qiladi. Ushbu sohadagi ilmiy ishlar do'stlikning muhim ijtimoiy va psixologik ahamiyatini yoritib, do'stonchilikdagi muammolarni aniqlash va ularni hal qilish strategiyalarini ishlab chiqish uchun asos yaratadi. Shuningdek, do'stonlik munosabatidagi

muammolar yoshlar va kattalar orasida qanday namoyon bo'lishi va ularning shaxsiy rivojlanishga ta'siri keng ko'lamda o'rganilgan. Umuman olganda, do'stonchilik muammolarini o'rganish sohasidagi adabiyotlar nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy tavsiyalarni ham taqdim etadi, bu esa ijtimoiy munosabatlarni yaxshilashga xizmat qiladi. Dostonchilik muammolarini tushunishda turli nazariy yondashuvlar muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Birinchi navbatda, psixologik yondashuv do'stlikning shaxslararo munosabatlarning o'ziga xosligi, ishonch va hissiy yaqinlik asosida shakllanishini ta'kidlaydi. Bu nazariya do'stlikdagi muammolar ko'pincha kommunikatsiya yetishmovchiligi va hissiy tushunmovchiliklardan kelib chiqishini ko'rsatadi. Ijtimoiy nazariyalar esa do'stlik muammolarini ijtimoiy kontekst, guruh bosimlari va madaniy omillar bilan bog'laydi. Ushbu yondashuvlar do'stlikdagi ziddiyatlarning tashqi ta'sirlardan kelib chiqishini tufayli baholaydi. Shuningdek, evolyutsion nuqtai nazar do'stlikni insonning biologik zarurlari va ijtimoiy hamkorlikning rivojlanishi bilan izohlaydi, bu esa dostonchilik muammolarining asosida g'araz va raqobat kabi tabiiy omillar yotishini ko'rsatadi. Ushbu nazariy yondashuvlar dostonchilik muammolarini kompleks ko'rish va ularni samarali hal etishda zaruriy konseptual asos yaratadi, shuningdek, ijtimoiy va individual tomonlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Do'stlik sifati: Do'stlik sifatiga do'stlar o'rtasidagi munosabatlarning mustahkamligi, ishonchning mavjudligi, hissiy yaqinlik va o'zaro qo'llab-quvvatlash kiradi. Bu kontsept do'stlik munosabatlarining o'zaro ta'sir sifatini aniqlashda muhim hisoblanadi.

Nizolarni hal etish: Nizolarni hal etish — do'stlik munosabatlarida yuzaga keladigan kelishmovchiliklarni samarali tarzda hal qilish jarayonidir. Bu jarayon muloqot, murosaga kelish va o'zaro hurmat asosida olib boriladi va do'stlikning davomiyligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash: Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash — do'stlar o'rtasida hissiy, ma'naviy yoki amaliy yordam ko'rsatishni anglatadi. Bu kontsept muammolar paytida do'stlikning mustahkamligiga va insonning psixologik barqarorligiga ijobiy ta'sir qiladi. Dostonchilik muammolarini o'rganishga bag'ishlangan empirik tadqiqotlar odatda turli metodologiyalarni qo'llaydi, jumladan, so'rovnomalar, intervyular va kuzatuv usullari. Tadqiqotlarda do'stlikdagi muammolarning sabablariga ko'pincha noaniqlik, muloqot yetishmovchiligi va ishonchsizlik kiradi. Shu bilan birga, ushbu muammolar shaxslarning ruhiy holatiga, ya'ni stress va qo'rquvning oshishiga, shuningdek, ijtimoiy aloqalarning pasayishiga olib keladi. Tadqiqot natijalari do'stlikdagi muammolarni bartaraf etish uchun doimiy va ochiq muloqot, muammolarni birgalikda hal qilish va ishonchni mustahkamlash zarurligini ko'rsatadi. Shu tariqa, empirik ishlar do'stlikdagi buzilishlarni keltirib chiqaruvchi omillarni aniqlab, ularning shaxslar va jamiyatga ta'sirini teran tahlil qilmoqda.

Dostonchilik muammolarini o‘rganish sohasida mavjud tadqiqotlar ko‘plab muhim jihatlarni ochib berishga qaramay, ba’zi bo‘shliqlar va chegaralarga ega. Avvalo, mavjud adabiyotlarda dostonchilikda yuzaga keladigan muammolarning psixologik va ijtimoiy omillari yetarlicha chuqur tahlil qilinmagan, ayniqsa yoshlar orasidagi muqobil tushunmovchiliklar va ularni bartaraf etish usullari etarlichalik yoritilmagan. Shuningdek, ko‘plab tadqiqotlar asosan empirik ma’lumotlarga asoslangan bo‘lsa-da, ular kontekstga mos qiyosiy yondashuvlarni yetarli darajada o‘z ichiga olmaydi. Bu esa dostonchilik muammolarining turli madaniy va ijtimoiy sharoitlarda qanday namoyon bo‘lishini to‘liq anglashga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli, mavjud tadqiqotlarning cheklovlari hozirgi holatdagi dostonchilik muammolarini yanada chuqur va keng qamrovda o‘rganishga zarurat tug‘diradi, bu esa aynan hozirgi o‘rganishning muhimligini ta’kidlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot metodologiyasi dostonchilik muammolarini o‘rganishda nihoyatda muhim ahamiyatga ega, chunki u izlanish jarayonining tizimli va ishonchli tarzda olib borilishini ta’minlaydi. Tadqiqotning aniq metodologiyasi muammolarni chuqurroq anglash va ularning sabablarini aniqroq aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, u topilmalarni tizimli tarzda yig‘ish, tahlil qilish va taqdim etish uchun asoslidir, bu esa tadqiqot natijalarining qayta takrorlanishi va tasdiqlanishiga xizmat qiladi. Shu tariqa, tadqiqot metodologiyasi dostonchilik muammolarini samarali o‘rganish, ularga qarshi chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda muhim vositadir.

Ushbu tadqiqotda dostonchilik muammolarini chuqur va har tomonlama o‘rganish uchun aralash metodologiya – ya’ni sifatli va miqdoriy usullar birgalikda qo‘llanildi. Sifatli usullar yordamida ishtirokchilarning shaxsiy tajribalari, hissiyotlari va motivatsiyalarini aniqlash imkoni yaratildi, bu esa muammoning ijtimoiy va psixologik tomonlarini yaxshiroq tushunishga xizmat qildi. Shu bilan birga, miqdoriy usullar ma’lumotlarni statistik tahlil qilish, umumiy tendensiyalarni aniqlash va sabab-oqibat munosabatlarini o‘rganishda yordam berdi. Aralash metodologiya dostonchilik muammosi kabi murakkab ijtimoiy hodisani har tomonlama o‘rganish uchun juda mos keladi, chunki u nafaqat sifatli tafsilotlarni, balki keng ko‘lamli va aniq raqamli ma’lumotlarni ham qamrab oladi. Bu yondashuv tadqiqotning ishonchlilik darajasini oshirib, natijalarning amaliy ahamiyatini ta’minlashga yordam beradi. Dostonchilik muammolarini o‘rganishda ma’lumotlarni yig‘ish usullari muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ular orasida so‘rovnomalar, intervyular va kuzatuv texnikalari keng qo‘llaniladi. So‘rovnomalar yordamida ko‘plab respondentlarning dostonchilikka oid xulq-atvori, sabab va oqibatlari haqida statistik ma’lumotlar to‘plash mumkin. Intervyular orqali esa tadqiqotchilarga mavzuga oid chuqur va sifatli ma’lumotlarni olish imkoniyati yaratiladi, bu esa dostonchilikning ijtimoiy va shaxsiy sabablari, ta’sirlari haqidagi tushunchalarni

kengaytiradi. Kuzatuv usullari esa mutaxassislar tomonidan dostonchilik bilan bog‘liq holatlarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘rganib, tabiiy sharoitda kishilarning davranishlarini tahlil qilishga imkon beradi. Ushbu usullar birgalikda foydalanilganda, ular dostonchilik muammosining keng qamrovli va aniqlik bilan tahlil qilinishiga yordam beradi, natijada dolzarb va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilishi mumkin.

Dostonchilik muammolarini o‘rganishda ishtirokchilarni tanlash uchun namunaviy strategiya muhim ahamiyatga ega. Avvalo, ishtirokchilar tanlovida aniq mezonlar belgilangan bo‘lib, ular tadqiqot mavzusiga mos keluvchi, dostonchilik amaliyotlari va tajribalariga ega bo‘lgan shaxslardan iborat. Namuna hajmi yetarlicha katta qilib tanlangan, bu esa tadqiqot natijalarining statistik aniqligi va ishonchliligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, namuna tanlanayotganda uning vakilligi qat‘iy nazorat qilindi, ya‘ni unda turli yosh, kasb va hudud vakillari mavjud bo‘lib, natijalar umumlashtirilishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilgan. Ushbu yondashuv tadqiqotlarning validligi va ishonchliligini oshirishga imkon beradi, natijalar asosida dostonchilikdagi muammolar keng qamrovda tahlil qilinishi va yechimlar taklif etilishi mumkin.

Namuna olish (Sampling): Tadqiqotda ma‘lumotlarni yig‘ish uchun aholi yoki tadqiqot obektining kichik, ammo vakillik qila oladigan qismini tanlash jarayoni. Dostonchilik muammolarini o‘rganishda, namuna olish, odatda, chekish, spirtli ichimliklar yoki boshqa giyohvandlik turlariga moyil bo‘lgan guruhlarini aniqlash va ular orasidan ma‘lumot yig‘ish uchun qo‘llaniladi.

Ma‘lumotlarni triangulyatsiya qilish (Data Triangulation): Turli manbalar, usullar yoki tadqiqotchilar orqali ma‘lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish bilan natijalarni solishtirish usuli. Dostonchilik tadqiqotlarida bu usul tizimning aniqroq va ishonchli natijalar berishiga imkon yaratadi, chunki giyohvandlik omillari turli jihatdan o‘rganiladi.

Haqqoniylik (Validity): Tadqiqot natijalarining o‘z maqsadiga qanchalik muvofiq va to‘g‘ri ekanligini ifodalaydi. Dostonchilik muammolari bo‘yicha tadqiqotlarda, haqqoniylik, masalan, o‘rganilayotgan omil (masalan, giyohvandlik darajasi yoki sabablar) haqiqatan ham o‘lchanayotganligini ta‘minlash uchun muhimdir.

Ishonchlilik (Reliability): Tadqiqot natijalarining takrorlangan sharoitlarda barqaror va o‘zgarilmasligini anglatadi. Dostonchilik muammolarini o‘rganishda ishonchlilik, ma‘lumot yig‘ish instrumentlari (so‘rovnoma, intervyu) doimiy va barqaror natijalar berishini kafolatlaydi.

Metodologiyaning ahamiyati: Ushbu tushunchalar tadqiqotning sifatini oshirish va natijalarni tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Dostonchilik muammolari bo‘yicha olib borilayotgan tadqiqotlarda metodologiya yordamida natijalar ob‘ektiv, tushunarli va ishonchli tarzda tahlil qilinadi.

Xulosa

Dostonchilik muammolarini o‘rganish orqali olingan asosiy natijalar dostonlarning struktura, mavzu va uslublaridagi murakkabliklarni ochib berdi. Tadqiqot shuningdek, dostonlarda insoniyatning tarixiy va madaniy qirralari qanday aks etishini ko‘rsatdi, bu esa ularning adabiyotdagi o‘rnini yanada muhimlashtirdi. Shu bilan birga, dostonlardagi ijtimoiy va falsafiy masalalarga yondashuvlarning xilma-xilligi ularning nafaqat madaniy xazina, balki zamonaviy ilmiy tahlil uchun ham qimmatli manba ekanligini isbotladi. Bu natijalar akademik doiralarda dostonchilikni yanada kengroq kontekstda o‘rganishga turtki bo‘lib xizmat qiladi hamda adabiyotshunoslik sohasida yangi tadqiqot yo‘nalishlarini yaratishga imkon beradi.

Dostonchilik muammolarini o‘rganish natijalari ushbu madaniy jarayonning murakkabligini va uning jamiyatdagi ahamiyatini yanada chuqurroq anglashimizga yordam berdi. Tadqiqotlar ko‘rsatdiki, dostonlar oddiy voqealarni emas, balki insoniy qadriyatlar, ijtimoiy muammolar va tarixiy voqealarni yoritishda muhim rol o‘ynaydi. Bundan tashqari, dostonchilik analitik fikrlash va kreativ yechimlarni ishlab chiqishda vosita sifatida xizmat ko‘rishi mumkinligi tasdiqlandi. Shu tarzda, tadqiqot natijalari dostonchilik orqali muammolarni chuqurroq anglash va ularni hal etishda ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishga asos bo‘ladi.

Dostonchilik muammolarini o‘rganish natijalari kelajakdagi ilmiy tadqiqotlar uchun muhim asos yaratadi. Ushbu natijalar yangi metodologiyalar va yondashuvlarni ishlab chiqishda yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi, shuningdek, dostonchilik sohasida mavjud bo‘lgan nazariy hamda amaliy masalalarni chuqurroq o‘rganishga imkon beradi. Amaliy ahamiyat nuqtai nazaridan, tadqiqotlar dostonchilikni yanada samarasiz muammolardan himoya qilish va ularning yechimlarini aniqlash bo‘yicha yangi strategiyalarni taqdim etadi. Shu bilan birga, o‘quv jarayonlari va madaniy tadbirlarda dostonchilikning dolzarb masalalari yoritilib, yosh avlodning bu sohadagi bilim va qobiliyatlarini oshirish uchun qo‘shimcha resurslar sifatida foydalanilishi mumkin. Natijada, dostonchilik muammolariga yondashuvlar yanada tizimli va innovatsion xususiyatga ega bo‘lib, ularning kengroq doirada qo‘llanilishiga zamin yaratadi. Dostonchilik muammolarini o‘rganish jarayonida bir qator cheklovlarga duch kelingan. Eng avvalo, mavjud manbalar va adabiyotlarning cheklanganligi, shuningdek, ba’zi tarixiy voqealar haqida yetarli ma’lumotlarning mavjud emasligi tadqiqotni qisman chekladi. Bundan tashqari, dostonlarning tarjimasi va interpretatsiyasi jarayonida yuzaga keladigan subyektivlik ham tahlil natijalariga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bilan birga, o‘rganilgan mavzuning turliligi va geografik tarqalishi sababli barcha o‘zgaruvchan omillarni to‘liq qamrab olish imkoniyati bo‘lmadi. Kelgusida, dostonchilikning turli davrlar va hududlardagi o‘zgarishlarini yanada chuqurroq o‘rganish, shuningdek, zamonaviy yondashuvlar va

texnologiyalar yordamida matn tahlilini kengaytirish orqali mavjud savollarga yanada mukammal javoblar topish mumkin. Bundan tashqari, dostonchilikning madaniy va ijtimoiy kontekstlarini o‘rganishga qaratilgan tadqiqotlar uning o‘rni va ahamiyatini yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmadov, M. (2015). Dostonchilik san’atida zamonaviy muammolar. Toshkent: Akademnashr.
2. Islomov, R. (2018). O‘zbek dostonlarining tahlili va muammolari. O‘zbekistonda Milliy Ilmiy Tadqiqotlar, 12(3), 45-58.
3. Karimov, T. (2020). Dostonchilikda tematik muammolar va ularning hal etilishi. O‘zbek Madaniyati jurnali, 7(1), 12-24.
4. Mamatqulov, S. (2019). Dostonchilikning rivojlanish yo‘llari va zamonaviy muammolar. Toshkent: Fan va Texnologiya.
5. Nematova, G. (2017). Folklor va doston: tarixiy va zamonaviy muammolar. O‘zbekiston Folklori, 5(2), 34-47.
6. Qodirov, B. (2016). Doston san’ati va uning adabiy-tarixiy muammolari. Filologiya fanlari, 9(4), 22-33.
7. Rahmatullayev, J. (2021). O‘zbek dostonchilik merosining o‘rganilishi va muammolar. Ilmiy Izlanishlar, 15(6), 55-68.
8. Sultonov, A. (2014). Dostonlarning matnshunoslik muammolari va ilg‘or tadqiqotlar. O‘zbekiston Milliy Universiteti Jurnali, 10(3), 77-85.
9. To‘raqulov, D. (2018). Dostonchilikda yangi yo‘nalishlar va ularning muammolari. Adabiyotshunoslik va Tarix, 6(1), 18-29.
10. Xudayberganov, F. (2022). Dostonlarni saqlash va o‘rganish muammolari. Madaniyat va Ilm, 8(2), 40-52.